

KAM DÁL S POVINNOU ČETBOU A ČTENÁŘSKÝMI DENÍKY ANEB POVINNÁ ČETBA A ČTENÁŘSKÉ DENÍKY POHLEDEM STUDENTŮ PEDF UK

WHERE NEXT WITH COMPULSORY READING AND READING DIARIES—COMPULSORY READING AND READING DIARIES FROM STUDENTS' POINT OF VIEW

Jiří Štípek¹, Monika Kadrnožková², Veronika Laufková³

¹ Katedra informačních technologií a technické výchovy, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

² Katedra speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

³ Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Abstrakt

Příspěvek představuje výzkum, který se zabývá systémem povinné četby a čtenářských deníků na základní a střední škole zpětně reflektovaný studenty prvních ročníků VŠ (PedF UK). Ve výzkumu byl využit smíšený design (ohniskové skupiny a dotazníkové šetření). Předběžné výsledky naznačují, že tituly povinné četby respondenty neoslovily, a navíc jejich nabídku považují za omezenou. Uvítali by volnější pravidla výběru, širší nabídku a silnější zastoupení soudobé literatury. V případě čtenářských deníků nechápou smysl jejich vedení, předepsanou strukturu hodnotí jako svazující a vnímají je pouze jako prostředek pro kontrolu povinné četby. Za užitečnější považují osobní reflexi četby s možností zaznamenání nosné myšlenky či prožitku.

Klíčová slova: povinná četba; čtenářské deníky; čtenářství

Abstract

This paper presents research that examines the required reading system and reading diaries in primary and secondary schools from first-year university students' point of view. The research used a mixed design (focus groups and questionnaire). Preliminary results indicate that the respondents were not interested in required reading titles. They would prefer less strict selection criteria and a broader selection of contemporary literature. Students do not see the point in keeping reading diaries and consider the prescribed structure restrictive. They regard personal reflection on their reading to be more appropriate.

Keywords: compulsory reading; reading diaries; reading activities

1 ÚVOD

Povinná četba a čtenářské deníky jsou dlouhodobým předmětem zájmu českých pedagogů, didaktiků i literárních vědců (srov. Macurová, 2009; Schacherl, 2009; Gejgušová, 2011; Viater, 2020). I přes diskuze směřující k přehodnocení současného systému prozatím nebyly v edukační praxi zavedeny výrazné změny. S ohledem na motivaci je důležité zjistit, jak reflektují své zkušenosti s povinnou literaturou samotní žáci, jak ovlivnilo zpracování povinné četby a čtenářských deníků jejich vztah ke čtení a v jakých oblastech je tato zkušenost obohatila.

2 TEORIE

Problematika povinného čtenářství na SŠ byla nejintenzivněji diskutována v souvislosti se zavedením jednotné maturitní zkoušky z ČJL, která staví na povinném čtenářství na všech typech škol zakončených maturitní zkouškou (viz Schacherl, 2009, 2023; Chejnová, 2014). Špaček (2020) a Vojtíšek (2021/2022) poukázali na úzké vymezení literárního kánonu a diferenciaci mezi školami z hlediska segmentu SŠ.

Výsledky dostupných výzkumů poukazují na to, že část žáků vnímá povinnou četbu jako nutné zlo a důslednou kontrolu čtenářských deníků za represivní motivaci (srov. Schacherl, 2009; Vala, 2017). Diskuze jsou vedeny také o účelu čtenářských deníků z hlediska vzdělávacích cílů (srov. Altmanová a kol., 2011; Vala, 2017; Ahmadi & Yanuarti, 2020) a roli digitálních technologií a jejich vlivu jak na samotné čtenářské zkušenosti, tak na autenticitu a zpracování čtenářských deníků (Ahmad et al., 2020).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Ve výzkumu jsme se zabývali otázkou, jak studenti na začátku svého VŠ studia na PedF UK zpětně reflektují své zkušenosti s povinnou četbu (PČ) a čtenářskými deníky (ČD) na ZŠ a SŠ. Byl zvolen smíšený design výzkumu a formulovány následující výzkumné otázky: 1) Jak studenti učitelství hodnotí systém PČ?; 2) Jaké

jsou důsledky takto nastaveného systému PČ?; 3) Jak si studenti vybírali tituly k maturitní zkoušce?; 4) Jak studenti hodnotí systém ČD?; 5) Jaký přínos studenti spatřují v PČ a ČD?; 6) Jaké změny v systému PČ a ČD by studenti považovali za přínosné? Sběr dat probíhal metodou rozhovorů ve 4 ohniskových skupinách a následně metodou dotazníkovou, vycházející ze získaných kvalitativních dat. Respondenti byli záměrně vybráni z prvních ročníků VŠ, protože mají ještě čerstvou zkušenost s PČ a ČD a zároveň už nejsou přímými účastníky výuky, která je vyžadovala. Současně byli vybíráni z takových studijních programů, u kterých se předpokládala odlišná čtenářská zkušenost (viz Trávníček, 2017): Učitelství 1. st. ZŠ, speciální pedagogika, český jazyk a literatury a informační technologie.

4 VÝSLEDKY

Z předběžných výsledků vyplývá, že povinná četba vnucuje díla, která žáky neoslovují, její nabídka je tradiční a omezená (nereflektuje současnou knižní produkci a zájmy žáků a neodpovídá intelektové, osobnostní a emoční zralosti). Předepsaná forma čtenářských deníků je považována za rigidní a svazující. Studenti nechápou smysl vedení čtenářského deníku a vnímají jej pouze jako prostředek pro kontrolu povinné četby. V důsledku takto nastavené koncepce pociňují averzi k celému systému, jsou demotivováni ke čtení (přinejmenším k okruhu děl povinné četby) a ve stresu. To vede ke snaze usnadnit si plnění povinností a nezřídka i k podvádění (internet, recyklace vlastní četby, film, divadlo, audio atd.).

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Z výsledků vyplývá potřeba opustit rigidní formalistickou formu čtenářského deníku a zavést osobní reflexi četby s možností zaznamenání nosné myšlenky či prožitku. U povinné četby je žádoucí uvolnit pravidla výběru tak, aby nedocházelo ke vzniku čtenářského stereotypu (viz Viater, 2020), nabídku titulů výrazně rozšířit (např. o současné tituly) a sestavovat ji s větším respektem k individualitě žáků (viz Vala, 2017) a potřebám současné generace. Studenti také vnímají jako žádoucí: zohlednit rozsah a celkovou náročnost povinné četby v kontextu s termínem odevzdání výstupů z četby či stanoveným počtem přečtených titulů; opustit chronologický přístup k povinné četbě; zařadit např. náročnější povinné

tituly do vyšších ročníků SŠ. Získané výsledky poukazují na potřebu změny, ale je třeba je vnímat s ohledem na design studie a výběr respondentů. Přesto jsou již některá z doporučení reflektována a implementována při přípravě budoucích učitelů a provázejících učitelů PedF UK.

6 LITERATURA

- Ahmad, S. F., Alam, M. M., Rahmat, M. K., Mubarik, M. S., & Hyder, S. I. (2022). Academic and administrative role of artificial intelligence in education. *Sustainability*, 14(3), 1101.
- Friedlanderová, H., Prázová, I., Landová, J., & Richter, V. (2018). *České děti a mládež jako čtenáři 2017*. Host.
- Gejgušová, I. (2011). *Mimočítanková četba a cíle literární výchovy na základní škole: podíl doporučené četby na dětském čtenářství*. PedF OU.
- Chejnová, P. (2014). Povinná školní četba. *Filologické studie 2014. Canon. Otázky kánonu v literatuře a vzdělávání (41–48)*. Karolinum.
- Schacherl, M. (2009). Povinné čtenářství na středních školách v Jihočeském kraji. *Český jazyk a literatura*, 59(4), 170–174.
- Schacherl, M. (2023). Národní a světová literatura v obsahových standardech v Česku a na Slovensku. *O dieťati, jazyku, literatúre*, 11(1), 78–86.
- Soukal, J. (2010). Čtenářský deník podruhé. *Český jazyk a literatura*, 60(4), 183–189.
- Špaček, O. (2020). Kulturní kapitál a maturitní zkouška: analýza školních seznamů literárních děl. *Orbis scholæ*, 14(3), 55–71.
- Štěpáník, S. (2018). Vliv nové podoby maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury na vyučování ve výpovědích učitelů. *Pedagogická orientace*, 28(3), 435–471.
- Trávníček, J. (2017). *Česká čtenářská republika*. Host.
- Vala, J. (2017). *Úvod do studia literatury*. PedF UPOL.
- Viater, D. (2020). Čtenářství žáků s minimálními požadavky na mimoškolní četbu. *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi*, 1(1), 39–45.